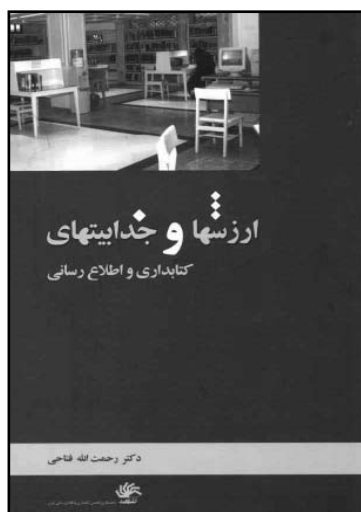

ارزش‌ها و جذابیت‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی

■ دکتر علیرضا اسفندیاری مقدم^۱

عضو هیئت علمی گروه کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

۱۵۳). به عقیده کیکن^۲ (۱۹۸۲؛ نقل شده در آلکان^۳، ۲۰۰۸)، کوتاهی کتابداران در ارزش‌نهادن به تفکر فلسفی و بی‌میلی‌شان نسبت به ساختن کالبد فکری حرفه، از جمله دلایل تأخیر در پیدایش فلسفه کتابداری است. در این راستا، رهادوست (۱۳۸۵) با طرح پرسشی مبنی بر اینکه «آیا مفاهیم فلسفی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌صورت منظم در متون پایه تنظیم و تدوین شده‌اند یا باید آنها را از میان باورها و مفاهیم و نگرش‌های پراکنده و احتمالاً غیرمنسجم استخراج کرد؟»، چنین می‌گوید: مفاهیم فلسفی و نظریه‌پردازی‌ها در این رشته هنوز فاقد انسجام لازم است. به عبارتی، کار انجام‌شده بر روی مبانی نظری رشته به‌لحاظ کمی و کیفی در حدی نبوده که فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی بتواند به‌صورت شاخه‌ای مستقل و منسجم مثل فلسفه علم، فلسفه تاریخ، فلسفه روان‌شناسی، و فلسفه دین اظهار وجود کند (بنگرید به: رهادوست، ۱۳۸۵، مدخل «فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی»)^۴. همان‌گونه که باب دالین^۵ از آهنگسازان مشهور معاصر، می‌گوید: «هنوز تاریک نیست، اما خواهد شد» بنده بر این باورم که توجه هرچه بیشتر به مبانی نظری و فلسفی هر رشته‌ای می‌تواند به‌منزله گامی برای به‌تأخیرانداختن تاریکی آن رشته و حتی روشن کردن ابعاد مغفول و نیمه‌روشن آن باشد. در رشته کتابداری توجه به دیدگاه گورمن^۶ (۱۳۸۷، ص ۲۲۹) سودآفرین به نظر می‌رسد. آنجاکه می‌گوید: «چقدر منطقی‌تر خواهد بود اگر دیدی انسانی و تکاملی داشته، برای نوآوری و ماندگاری کار کنیم و نسبت به یادگیری و تمدن شکل‌دهنده تاریخ کتابخانه‌ها، تعهد بیشتری داشته باشیم». وی وقتی در جمعی از کتابداران سخن می‌گوید، اعلام می‌کند که از حضور در اینجا بسیار خوشحالم، کتابخانه‌ها نماد یادگیری و تعهد جامعه کتابخانه‌ای نسبت به یادگیری هستند، رشته‌ای طلایی از ارزش‌ها^۷ و رویه‌ها در فعالیت‌های کاری تمام کتابخانه‌ها وجود دارد که کتابداری را بدون توجه به مکان به‌منزله یک حرفه تعریف می‌کند. باید پذیرفت که همپای مبانی فلسفی کتابداری، توجه به ارزش‌ها و جذابیت‌های کتابداری برای بازشناسی و ارتقای منزلت اجتماعی آن و شاعلان در سطوح مختلف این رشته اعم از استادان، کتابداران و دانشجویان، مفید فایده خواهد بود. به همین دلیل است

■ ارزش‌ها و جذابیت‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی^۲. تألیف: رحمت‌الله فتاحی، تهران: نشر کتابدار، ۱۳۸۸، ۹۳ ص. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۸۹-۰۶-۴

آغاز سخن

کتابخانه که طی قرون متمادی به‌عنوان حافظه بشر^۳ و یک نیروی اجتماعی^۴ نقش‌آفرین بوده است، کتابداری، حرفه‌ای کهن و البته مؤثر، و کتابداران، کسانی که هویت حرفه‌ای شناخته‌شده‌ای دارند، هر سه، با چالش‌های زاده مخالفان مواجهند؛ مخالفانی که ادعا می‌کنند این عناصر سه‌گانه، یعنی کتابخانه، کتابداری و کتابداران، منسوخ شده‌اند (بنگرید به: آلکان^۵، ۲۰۰۸). شرا^۶ کتابداران را به‌دلیل نداشتن یک فلسفه حرفه‌ای، به باد انتقاد می‌گیرد و تأکید می‌کند که آنها می‌توانند نقش مهمی در پیشرفت چنین فلسفه‌ای ایفا کنند (شرا، ۱۹۷۱، ص

این کتاب مبتنی بر تجربه و اندیشه‌های مؤلف و حاصل بیش از سی سال کار در این حرفه است و هدف آن، واکاوی ماهیت رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، از مفاهیم نظری تا مفاهیم عینی و برجسته کردن ارزش‌ها و جذابیت‌های

آن، به‌ویژه برای پرسش‌های اساسی دانشجویان، شاغلانی که درباره آینده این حرفه ابهام دارند

مردم به دانش و فرهنگ تجلی می‌یابد و تعریف می‌شود و تمامی علم و تکنولوژی‌ای که دستمایه حرفه ماست، [در سایه] خدمت به همین اهداف شریف، معنا و شرافت می‌یابد. این کتاب، هویت پایدار و قابل افتخاری را برای کسانی ترسیم می‌کند که خدمت کتابخانه‌ای را به‌عنوان شغل خود می‌پذیرند. آشنایی با فرهنگ جهانی کتابداری و درنوردیدن مرزهای محدودکننده که در این کتاب بدان‌ها پرداخته می‌شود، از لطفی برخوردار است که به‌سختی می‌توان آن را نادیده گرفت» (ص ۷).

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، پرکردن خلأ اثری که یکجا و نظام‌مند به مقوله ارزش‌ها و جذابیت‌های کتابداری در کشور پرداخته باشد، هدف عمده تألیف و انتشار این اثر است. درواقع، افزون بر دانشجویان، استادان و کتابداران، ممکن است افراد دیگری هم نیاز داشته باشند تا با ماهیت و کارکردهای حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی آشنا شوند. بنابراین، این کتاب بالقوه مخاطبان زیادی دارد که امید می‌رود با نقد و بررسی هرچه بیشتر آن در قالب مقالات این‌چینی و برگزاری جلسات نقد، گفت‌وگو و هم‌اندیشی، بر تعداد مخاطبان بالفعل آن افزود و جلوه‌های ممتاز حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی را هویداتر کرد.

این کتاب مبتنی بر تجربه و اندیشه‌های مؤلف و حاصل بیش از سی سال کار در این حرفه است و هدف آن، واکاوی ماهیت رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، از مفاهیم نظری تا مفاهیم عینی و برجسته کردن ارزش‌ها و جذابیت‌های آن، به‌ویژه برای پرسش‌های اساسی دانشجویان، شاغلانی که درباره آینده این حرفه ابهام دارند، غیرکتابداران از جمله مدیران و تصمیم‌گیران سازمان‌ها، و استادان رویارو با دغدغه‌ها و کنج‌کاو‌های پرشمار دانشجویان و استادان سایر رشته‌هاست.

که مضمون هفتادوپنجمین کنفرانس ایفلا منعکس‌کننده ارزش‌های اساسی کتابداری است (دالریمل، بی‌تا). با نگاهی به متون موجود اعم از داخلی و خارجی، خلأ اثری که یکجا و نظام‌مند به ارزش‌ها و جذابیت‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی پرداخته باشد، آشکار می‌شود. همان‌طور که آلکان (۲۰۰۸) اظهار می‌دارد: «برای کتابداران بسیار مهم است که بدانند چه نمی‌دانند»^{۱۳}، بر آحاد کتابداران است که بر عدم آشنایی خود با جمیع ارزش‌ها و جذابیت‌های حرفه کتابداری واقف باشند و با مطالعه اثر حاضر، از مجهولات خویش نسبت به بخشی از مبانی نظری درباره حرفه بکاهند، به احساسی^{۱۴} که دکتر دیانی (سخنرانی دیانی، بی‌تا)، در جمع دانشجویان جدید القا می‌کند، برسند، و به پاس قدردانی از افرادی همچون دکتر رحمت‌الله فتاحی که کمر همت بسته‌اند تا حرکت جامعه کتابداری ایران را با سهولت و کیفیت بیشتری میسر سازند، آگاهانه‌تر تلاش کرده و با کف‌زدن‌های خود آنها را تشویق کنند.

درباره اثر و چرایی تألیف آن

در قسمت‌هایی از تقریظ این اثر که به‌قلم دکتر ابراهیم افشار، استادیار گروه کتابداری دانشگاه اصفهان می‌باشد، چنین آمده است: «امید می‌رود جامعه کتابداری به‌ویژه دانش‌آموختگان کتابداری در ایران در آینده‌ای نه‌چندان دور، تعریف و معنای ارتقا یافته و در سطح جهانی‌ای از خدمت کتابخانه‌ای به جامعه ایرانی عرضه کند. کتاب حاضر، کوششی است به همین منظور به‌قلم کسی که مساعی عملی و نظری سی‌ساله و تعهد حرفه‌ای بی‌چون و چرایش، از او چهره‌ای با اثرگذاری استثنایی در جامعه کتابداری این کشور ساخته است. تعهد و باور استوار وی به آزادی و دموکراسی و کرامت انسانی، هسته پیام او در سخن از ارزش‌ها و جذابیت‌های کتابداری است؛ کرامتی که در حرفه ما به‌صورت حق دسترسی آزاد، آسان، سریع، و محترمانه عموم

معرفی محتوایی اثر

کتاب با فصل «درآمد» (ص ۱۳) آغاز می‌شود که در آن نخست، به مفاهیم سه‌گانه کتاب، کتابخانه و کتابداری پرداخته می‌شود. در این مفاهیم، عنصر کتابدار به‌عنوان فردی که دارای دانش تخصصی، بینش کافی و مهارت لازم برای کار در کتابخانه، خدمت به جامعه و برطرف کردن نیازهای اطلاعاتی است، معرفی می‌شود. سپس، ضمن تأکید بر وجود تحول در همه عرصه‌های زندگی اجتماعی، شخصی و حرفه‌ای، و گسترش تأثیرات فناوری‌های نوین بر همه حرفه‌ها^{۱۵}، به تأثیر تحولات عصر جدید بر حوزه کتاب، کتابخانه و کتابداری، گریزی زده می‌شود. به‌باور مؤلف کتابداری و اطلاع‌رسانی یکی از حرفه‌هایی است که بیشترین بهره‌گیری را از فناوری‌های نوین برده و بیشترین تأثیرات را نیز از آن پذیرفته است. وی می‌نویسد که کتابداران احساس می‌کنند که کارشان ارزشمندتر و جذاب‌تر شده است. در این زمینه، به آسان‌سازی، تسریع و اثربخش‌تر کردن کار کتابداران، تحول مثبت در آموزش کتابداران و برنامه‌های آموزشی ایشان، تخصص‌گرایی در رشته کتابداری، افزایش تعاملات برد-برد^{۱۶} در سطوح ملی و بین‌المللی در سایه پیدایش فناوری‌های نوین اشاره می‌شود. فتاحی در عین حال، به این قضیه یک‌جانبه نگاه نمی‌کند و با نگاهی مبتنی بر عقلانیت، به جلوه‌های تاریک تحت‌الشعاع پیدایی فناوری‌های نوین از جمله کاهش فرصت‌ها و کاهش رغبت افراد به مطالعه، اشاره‌ای می‌کند. وی با تأکید بر اینکه نیاز همیشگی به اطلاعات و دانش برای بقای مؤثر وجود دارد، به جایگاه برجسته حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی در تحقق این نیاز همیشگی پرداخته، و از این‌رو، بازنمایی ارزش‌ها و جذابیت‌های حرفه را فرامی‌خواند. مؤلف در پایان این فصل معتقد است که ارزشمندی و جذابیت حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی از دیدگاه‌های گوناگون قابل بازنمایی و آکاوی است. اما، رویکرد اتخاذشده در نگارش این کتاب، رویکردی جامع‌تر و واقع‌بینانه‌تر است که بواسطه آن، ابعاد فلسفی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، علمی و آموزشی، تخصصی و مانند آنها بررسی می‌شود. دلیل گزینش این رویکرد، اهمیت و تأثیر این ابعاد در حیات همه حرفه‌ها از جمله کتابداری و اطلاع‌رسانی است. در ادامه، به ترتیب، به فصل‌های بعدی کتاب پرداخته می‌شود.

بعد فلسفی

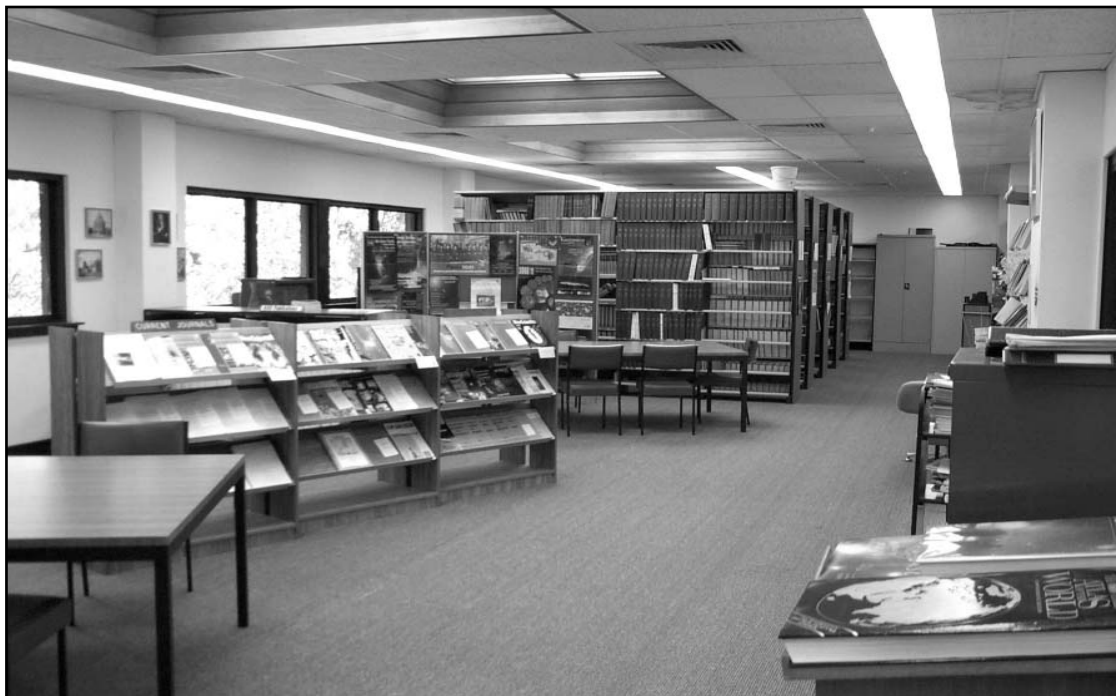
تعاریف زیادی برای فلسفه^{۱۷} پیشنهاد شده است. برای نمونه، پسمور^{۱۸} چنین می‌گوید: «فلسفه می‌تواند به ما بگوید که زندگی و طبیعت چه معنایی می‌دهند، و دارای چه ارزش یا هدفی هستند. ... در عام‌ترین شکل خود، فلسفه، مفهوم جهان به‌عنوان یک کل^{۱۹} را توضیح می‌دهد» (پسمور، ۱۹۶۷، ص ۲۱۸). به عقیده سویکی^{۲۰} (۲۰۰۲: نقل شده در آلکان، ۲۰۰۸)، تفکر فلسفی^{۲۱}، زاینده و به‌عبارتی، همزاد پرسیدن است، و در واقع، همراه با علاقه فرد برای پاسخ‌گویی به مسائل و چراهای زندگی توسعه می‌یابد. مؤلف در این فصل، ضمن ارائه برخی از تعاریف فلسفه، چنین نوشته است: «کتابداری و اطلاع‌رسانی، چه به‌منزله یک علم یا حرفه، دارای فلسفه است، زیرا با توجه به هدف‌های خود و بر مبنای اصول و نظریه‌های مطرح در قلمرو خود و حتی فراسوی آن می‌کوشد تا زیربنای نظری هر کارکرد (خدمت) را بر مبنای جهان‌بینی انسانی ایجاد نماید و چرایی خود را در

ارتباط با جامعه توجیه کند. از دیدگاهی دیگر، می‌توان ارزش کتاب و کتابخانه را در همپایی با نهضت‌های فلسفی و جنبش‌های فکری مورد بازکاوی قرارداد. مروری بر دوره‌های گوناگون فکری و فلسفی در جوامع مختلف به‌ویژه در اروپا و آسیا آشکار می‌کند که همواره کتاب نقش اساسی در این تحولات و تمایل جوامع به الگوهای برتر زندگی داشته است» (ص ۲۴). همان‌گونه که آلکان (۲۰۰۸) تأکید می‌کند «برای پاسخ‌گویی موفقیت‌آمیز به نظرات مخالف، کتابداران باید به تفکر فلسفی و تولید افکار فلسفی بها دهند و به بیانی، آن را به عملکرد خود ضمیمه نمایند». فتاحی نیز بر این مهم انگشت می‌گذارد: «آگاهی کتابداران و دانشجویان کتابداری از مبانی فلسفی کتابداری و اطلاع‌رسانی بسیار مهم است زیرا بی‌پردن به دلایل وجودی این حرفه و نیز توجیه هر فعالیتی می‌تواند به روشن‌شدن ذهن اعضای حرفه بینجامد. این امر از آن‌رو اهمیت دارد که در صورت عدم آگاهی از دلایل وجودی و ماهیت فعالیت‌های کتابداری، این حرفه نمی‌تواند به حیات پویا و اثربخش خود ادامه دهد. در اصل، این عدم آگاهی باعث می‌شود تا فعالیت‌های کتابداران بی‌مفهوم تلقی شود و در نتیجه با جذابیت و لذت همراه نباشد» (فتاحی، ۱۳۸۸، ص ۲۵). در کلام معروف باتلر^{۲۲} که به دفعات، مورد استناد قرار گرفته است، ضرورت تفکر فلسفی مستتر است: «... کتابداران به‌طور عجیبی، نسبت به ابعاد نظری حرفه خود بی‌علاقه‌اند. به‌نظر، کتابداران به‌سادگی عملگرایی خود دل‌خوش کرده‌اند؛ تنها ارائه یک استدلال و عقلانیت درباره هریک از فرایندهای فنی که کتابداران انجام می‌دهند، کافی است که علاقه فکری آنها را برانگیزد. اما اگر چنین استدلال‌هایی را فراتر از آن حوزه فنی بگذارند و درحقیقت، تا آستانه فلسفه حرفه‌ای تعمیم یابند، کتابداران نه‌تنها آن را پوچ محض بلکه خطرناک می‌پندارند» (باتلر، ۱۹۳۳، ص ۱۱-۱۲). حال با گذشت نزدیک به هشت دهه، فتاحی معتقد است می‌توان رد پای نظریه‌های فلسفی را در نظریه‌های کتابداری دنبال کرد و دریافت که کتابداران در زمینه توجیه فلسفی حرفه خود موفق عمل کرده‌اند. مؤلف در پایان این فصل اعتقاد خود را اینگونه بیان می‌کند: «حرفه کتابداری در ذات خود دارای یک فلسفه مترقی است... در طول تاریخ، تلاش کتابخانه‌ها برای دسترس‌پذیر کردن اطلاعات و ارائه خدمت به مردم و افزایش دانایی‌های جامعه و رسیدن به کمال بوده است. آیا چنین رویکردی ارزشمند نیست؟» (ص ۲۶).

بعد تاریخی

ضمن اشاره به اینکه کتاب و کتابخانه و کتابداری، پدیده‌های جدایی‌ناپذیر و تأثیرگذار در طول تاریخ تمدن بشر بوده‌اند، دلایل عمده این اهمیت در قالب چهار مقوله بررسی می‌شود (ص ۲۷).

الف) کتاب به‌عنوان یکی از کهن‌ترین و معتبرترین سندهای تاریخی. آنچه امروز از آن به‌عنوان «کتاب» یاد می‌شود، پیشینه‌ای بس تاریخی دارد. کتاب در همه زمان‌ها و مکان‌ها و در هر قالب اعم از الواح گلین، سنگ‌نیشته، طومارهای پاپیروس، به‌صورت پوستی، پارشمن و نظایر آنها، مورد استفاده و احترام مورخان بوده است. نیز، وجود کتاب‌های مقدس، کارنامه فتوحات، قوانین و فرمان‌های شاهان و فرمانروایان، و سرگذشت‌نامه‌ها و زندگی‌نامه‌ها که هریک از اسناد

کتابخانه‌ها، در
عین یکپارچگی در
رسالت‌های خود، بر
این نکته تأکید دارند
که باید انعطاف‌پذیر
بوده و خود را با نیازها،
رفتارها و فرهنگ
قشرهای گوناگون
جامعه سازگار کنند
و این از ارزش‌هایی
است که بیشتر
حرفه‌ها در پی کسب

مورد اشاره قرار گرفته است.

تاریخی منحصر به فردی محسوب می‌شوند، از این واقعیت که کتاب به مثابه یکی از کهن‌ترین و معتبرترین سندهای تاریخی قلمداد می‌شود، حمایت می‌کند.

آند

د) کتابخانه به منزله آئینه تاریخ: هر کتابخانه، مجموعه‌ای از آثار نویسندگان مختلف از ملیت‌ها و فرهنگ‌های گوناگون را فراهم می‌آورد که در کنار هم در معرض دید و استفاده راحت قرار گرفته‌اند. بدین لحاظ، کتابخانه آئینه تاریخ فرهنگ همه ملت‌هاست و کتابدار فردی است که این آئینه را در طول تاریخ برای همه قابل دسترس کرده است (ص ۳۱). مؤلف با گریزی به اینکه در طول تاریخ، خیلی از کتابداران و مسئولان کتابخانه‌ها، از افراد سطوح بالای جامعه مانند نویسندگان، شاعران، دانشمندان، وزیران و حتی پادشاهان بوده‌اند، بار دیگر، ارزش کتاب و کتابخانه را از بعد تاریخی، پیش می‌کشد. در پایان این فصل، چنین آورده شده است: «به جرأت می‌توان گفت که داشتن پیشینه تاریخی درازمدت یک ارزش تلقی می‌شود و حرفه‌هایی [مثل کتابداری] که از چنین پیشینه‌ای برخوردارند به آن می‌بالند و آن را یک ارزش می‌شمارند» (ص ۳۲).

ب) کتاب به منزله یکی از مؤثرترین ابزارهای ارتباطی فراسوی زمان، مکان و ملیت. فتاحی با وام‌گرفتن از تعریف هوشنگ ابرامی درباره کتاب (ص ۲۹)، این ارزشمندی را نشان می‌دهد: «کتاب (۱) یک رسانه گروهی است که (۲) در آن مطالبی ضبط شده باشد (۳) قابل انتقال باشد و (۴) بازبایی مطالب آن از نظر زمان و مکان محدود نباشد». وی می‌افزاید، عدم محدودیت زمانی و مکانی، درحقیقت، نشان‌دهنده بعد تاریخی کتاب است. از سوی دیگر، با برشمردن کتابخانه به عنوان مهم‌ترین نهاد پایدار اجتماعی، وظیفه تاریخی انتقال اندیشه‌ها به جامعه و نسل‌های بعد را بر عهده کتابخانه می‌داند.

بعد اجتماعی و فرهنگی

کتابخانه یک نهاد اجتماعی است؛ یعنی شکل‌گیری آن براساس نیاز و خواست جامعه بوده است. مؤلف در این فصل (ص ۳۳)، با ذکر پنج مقوله، می‌کوشد اجتماعی و در عین حال، فرهنگی بودن حرفه کتابداری را مورد تأیید قرار دهد.

ج) کتابداری به منزله یکی از باسابقه‌ترین حرفه‌های علمی و فرهنگی. مؤلف با القای این مطلب که نیاز به ثبت اطلاعات و در واقع، کتاب‌نگاری از دیرباز در اندیشه انسان بوده است، ضمن استناد به متون مرتبط، معتقد است که پیشینه حرفه کتابداری را می‌توان به قدمت کتاب تصور کرد (ص ۳۰). وی افزون بر آن، می‌نویسد که قدمت این حرفه بیش از سه‌هزار سال پیش از میلاد و برابر عمر تمدن‌های باستان همچون بین‌النهرین، مصر و یونان است. همچنین، به‌منظور تقویت هرچه بیشتر این اندیشه که کتابداری به منزله یکی از باسابقه‌ترین حرفه‌های علمی و فرهنگی به‌شمار می‌رود، به اهمیت فوق‌العاده کتاب و نام‌گذاری کتابخانه به نام «خزانة الحکمه» اشاره می‌شود. رشد چشمگیر کتابخانه‌های شاخص همچون کنگره، موزه بریتانیا، بودلیان، واتیکان و ده‌ها کتابخانه بزرگ دیگر، و نیز تحولات فناورانه و الکترونیکی در چگونگی ارائه خدمات کتابخانه‌ای، از دیگر مصادیق مؤید اندیشه فتاحی در این زمینه می‌باشد که به‌خوبی،

الف) کتابخانه به منزله یکی از پایدارترین نهادهای اجتماعی. برنامه‌های گوناگون کتابخانه‌ها و واکنش کتابداران نسبت به رخدادهای اجتماع، نشان‌دهنده اجتماعی بودن حرفه کتابداری است. برای مثال، دغدغه کتابداران نسبت به مسائل مهم اجتماعی همچون آزادی بیان، دموکراسی، برابری در دسترسی به اطلاعات، تسهیل انتقال جریان اطلاعات به کشورها و جوامع محروم، کمک به توسعه

اگر استدلال کنیم که همه علوم در خدمت توسعه جامعه‌اند، در این صورت، همه آنها ارزش اجتماعی دارند. در این راستا، کتابداری و اطلاع‌رسانی یک ویژگی خاص دارد که ارزشمندی آن را مضاعف می‌کند: خدمت به علمی که خود در خدمت جامعه‌اند. حرفه کتابداری یک حرفه مادر به شمار می‌رود

کنند و این از ارزش‌هایی است که بیشتر حرفه‌ها در پی کسب‌اند» (ص ۳۷).

ه) جایگاه فرهنگی کتاب، کتابخانه و کتابداری. فرهنگ یعنی مجموعه باورها، ارزش‌ها و رفتارهایی که اساس زندگی مشترک افراد در جامعه است. مؤلف بر مبنای این تعریف، چنین استنباط می‌کند که مفاهیمی همچون کتاب، کتابخانه و کتابداری در ارتباط نزدیک با عناصری‌اند که در این تعریف آمده است: باورها، ارزش‌ها و رفتارهای جامعه در «کتاب، کتابخانه و کتابداری» تجلی می‌یابد. نیز، با اشاره به مفهومی همه‌باور یعنی «کتاب و کتابخانه، میراث فرهنگی‌اند» (ص ۳۹)، از مجموعه منابع کتابخانه‌ها به‌عنوان دروازه ورود به فرهنگ‌های گوناگون و ابزار کشف عناصری یاد می‌شود که در تاریخ حیات هر جامعه شکل گرفته و آن جامعه را به‌لحاظ فکری و فرهنگی تغذیه کرده است.

بعد علمی و آموزشی

این فصل در قالب هفت ویژگی در بعد علمی و آموزشی، بر مبنای این اصل شکل گرفته که حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی از نظر علمی و آموزشی، ارزشمندی و جذابیت منحصر به فردی دارد.

الف) کتابداری به‌منزله یک حرفه علمی و دانشگاهی. برای کمک به افراد تازه‌وارد در عرصه کتابداری کافی است که به وجود رشته کتابداری به‌منزله یک رشته دانشگاهی و علمی تا مقطع دکتری در معتبرترین دانشگاه‌های جهان و از جمله ایران و همچنین، به تقاضاهای زیاد برای ورود به آن و علاقه به ادامه تحصیل اشاره کرد. از سوی دیگر، استفاده از واژه علم یا علوم در عنوان رشته یعنی «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی»^{۳۳}، پیروی کتابداری را از اصول و قوانین علمی نشان می‌دهد.

سوادآموزی و پرکردن شکاف دیجیتال (بنگرید به: اسفندیاری مقدم، ۱۳۸۶، ص ۱۲۹)، و تلاش برای گسترش عدالت اجتماعی، گواه این مدعاست. به اعتقاد مؤلف «شاید بتوان پنج اصل رانگانانان^{۳۳} را نماد تعهد اجتماعی کتابداران دانست، تعهدی که در راستای توسعه همه‌جانبه جامعه است» (ص ۳۴).

ب) کتاب، کتابخانه و کتابداری در خدمت توسعه و دموکراسی. مؤلف ضمن اشاره به این مهم که توسعه انسانی بر توسعه اقتصادی مقدم است (ص ۳۴)، معتقد است که حرفه کتابداری بواسطه کارکردهای اساسی‌اش یعنی گردآوری، سازمان‌دهی و اشاعه اطلاعات، می‌تواند نقش انکارناپذیری در ابعاد مختلف توسعه به‌ویژه توسعه انسانی مبتنی بر عقلانیت، آگاهی، علمی‌نگری، مشاکت مردم‌سالارانه و عادلانه در امور اجتماعی ایفا کند. به‌باور وی حرفه کتابداری، با تسهیل دسترسی به اطلاعات در جامعه، ابزار دموکراسی و توسعه سیاسی را نیز فراهم می‌آورد.

ج) ارتباط کتابخانه‌ها با تولیدکنندگان دانش و آفرینندگان ادبیات. مؤلف با ذکر اینکه بسیاری از آثار در کتابخانه‌ها و با کمک کتابداران تولید می‌شوند، می‌نویسد که کتابخانه‌ها به‌عنوان پاتوق و قرارگاه اسلاف و اخلاف، و کتابداران به‌عنوان رابط بین منابع ماضی مضبوط بشری و خالقان آثار آتی بشری نقش‌آفرینی می‌کنند.

د) ارتباط کتابخانه با طالبان دانش. بیشترین ارتباط کتابداران با طالبان دانش یعنی مراجعانی است که برای تأمین نیاز اطلاعاتی خود به کتابخانه می‌آیند. مراجعان در واقع، نمایندگان جامعه به‌شمار می‌آیند و نیاز و رفتار آنها می‌تواند آینه‌ای از جامعه باشد. فتاحی در این قسمت، نتیجه می‌گیرد که «کتابخانه‌ها، در عین یکپارچگی در رسالت‌های خود، بر این نکته تأکید دارند که باید انعطاف‌پذیر بوده و خود را با نیازها، رفتارها و فرهنگ قشرهای گوناگون جامعه سازگار

ترسیم نقشه علمی آنها می‌پردازد. مؤلف در این زمینه به مطالعات کتاب‌سنجی^{۲۶}، استنادسنجی^{۲۷} و علم‌سنجی^{۲۸} اشاره می‌کند که از طریق آنها کتابداران موفق شده‌اند نویسندگان تأثیرگذار و مجلات هسته را شناسایی کنند و بدین ترتیب، به دانشمندان در دسترسی به معتبرترین منابع علمی، و شناسایی سرچشمه‌های نظری و زمینه‌های اشباع یا خلأهای پژوهشی مدد رسانند.

ز) کتابداران در کسوت هیئت علمی و آموزشی. افزون بر ایفای نقش در گروه‌های علمی دانشگاهی، اکنون، در بسیاری از کتابخانه‌های بزرگ نیز کتابداران به‌منزله عضو هیئت علمی (مدرس یا پژوهشگر) به‌شمار می‌روند. این فصل در پایان، اینگونه به پایان می‌رسد: «رویکرد علمی [موجود] در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، نقطه قوت و ارزشمندی آن را نشان می‌دهد... و در یک جمله کوتاه می‌توان چنین نتیجه گرفت که کتابداران هم عالمند، هم معلم، و هم متعلم» (ص ۴۷).

بعد تخصصی

در این فصل (ص ۴۹)، بر تخصصی‌بودن حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی تأکید، و برای پشتیبانی از چنین اندیشه‌ای، دو مؤلفه مطرح می‌شود.

الف) کتابداران و اطلاع‌رسانان به‌منزله متخصصان اطلاعات و دانش. وجوه گوناگون حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، یعنی آموزش (تأسیس دانشکده‌های کتابداری و نیز، ایجاد گرایش‌های تخصصی از قبیل پزشکی، کودکان، نشریه‌های ادواری، نسخه‌های خطی و...، و تشکیل مقاطع عالی‌تر مانند کارشناسی ارشد و دکتری)، پژوهش (اجرای طرح‌های پژوهشی، انتشار مقالات علمی و تخصصی، تنوع موضوعی صدها مجله در این حوزه و انتشار هزاران عنوان کتاب در موضوعات کاملاً تخصصی‌شده)، کارکردها و فعالیت‌ها (مجموعه‌سازی، فهرست‌نویسی، رده‌بندی، نمایه‌سازی، ارائه خدمات و اشاعه اطلاعات، آموزش سواد اطلاعاتی و...) نیازمند تخصص است و البته، در سایه چنین تخصص‌هایی، بخش‌های تخصصی جداگانه در کتابخانه‌های بزرگ مشاهده می‌شود.

ب) کارکردها و ارکان تخصصی. مؤلف در این محور، تأکید می‌کند که برخلاف تصور همگانی، نه‌تنها فعالیت کتابداران ساده و پیش‌پاافتاده نیست، بلکه آموزش‌های تخصصی خاص خود را می‌طلبد. وی برای اثبات این اندیشه و به‌عنوان شاهدی بر ادعای خود، به وجود صدها کتاب، مقاله و دستورالعمل تهیه‌شده برای آموزش‌های تخصصی کتابداری اشاره می‌کند. از سوی دیگر، بر این باور است که همین تخصص‌ها ارکان حرفه را تشکیل می‌دهند. در این راستا، ارکان تخصصی شش‌گانه مطرح می‌شوند:

رکن نخست: مخاطب‌شناسی (شناخت جامعه و نیازها و رفتارهای اطلاعاتی آن). حرفه کتابداری همواره تلاش کرده است تا شناخت مخاطبان گوناگون و نیازهای واقعی آنها را به‌منزله یکی از تخصص‌های خود مورد توجه قرار دهد. به همین منظور، در برخی از درس‌های دوره‌های مختلف آموزشی، مباحثی از قبیل شناخت جامعه کاربر، مصاحبه مرجع، شناخت نیازها و رفتارهای اطلاعاتی، قضاوت کاربران درباره نظام‌های اطلاعاتی، بازخورد ربط و مانند آن گنجانده

ب) اطلاعات و دانش به‌منزله اساس کار کتابداری. مؤلف در این بخش ضمن اشاره به مواجهه تنگنا و مستمر حرفه کتابداری با اطلاعات و دانش، معتقد است که هدف اصلی حرفه کتابداری، «کمک به مدیریت چرخه اطلاعات در راستای رفاه و سعادت جامعه است» (ص ۴۲). افزون بر آن، از نقاط قوت حرفه کتابداری، به کارکردهای گزینش، سازمان‌دهی و اشاعه مؤثر اطلاعات، اشاره می‌شود، زیرا می‌تواند بر ارزش اطلاعات و دانش بیفزاید. به‌اعتقاد فتاحی به‌دلیل تعامل فراوان کارکردهای کتابداری با این دو عنصر، کتابداران به‌لحاظ معرفتی، بهره‌شایانی می‌برند. وی می‌نویسد که به‌جرئت می‌توان گفت دانش عمومی کتابداران بیش از سایر شاغلان این حرفه است. بی‌جهت نیست که کتابداران را دایره‌المعارف‌های متحرک نام نهاده‌اند (ص ۴۳).

ج) رویکرد علمی - دانشگاهی. استفاده از روش‌های علمی پژوهش، کاربرد آمار، تعدد پژوهش‌ها، افزایش شمار مقاله‌های علمی در این حوزه، بلوغ تولید علم در کتابداری و اطلاع‌رسانی، وجود صدها مجله علمی معتبر کتابداری و اطلاع‌رسانی نمایه‌شده در پایگاه‌های اطلاعاتی و نمایه‌نامه‌های معتبر (از جمله مؤسسه اطلاعات علمی [آی. اس. آی]^{۲۹})، انتشار هزاران عنوان کتاب، و برگزاری صدها همایش علمی گوناگون در موضوعات کتابداری، از جمله مصادیق یادشده در این بخش هستند که مؤلف برای پشتیبانی از اندیشه خود مبنی بر اینکه «کتابداری و اطلاع‌رسانی از یک رویکرد علمی - دانشگاهی برخوردارند»، به آنها اشاره می‌کند.

د) وجود مجموعه‌ای از اصول، قواعد و استانداردها. جدای از وجود مجموعه‌ای از اصول و قواعد مدون که اکنون پذیرش جهانی یافته‌اند و فی‌نفسه، سبب‌ساز یکپارچگی حرفه در سطح جهانی شده‌اند، مؤلف به استانداردهای موجود از جمله استانداردهای گزینش و فراهم‌آوری مواد در کتابخانه، استانداردهای فهرست‌نویسی و رده‌بندی، استانداردهای تبادل اطلاعات، استانداردهای ارائه خدمات و اشاعه اطلاعات، استانداردهای سنجش و ارزیابی مواد و خدمات، و نیز، سایر استانداردهای زاده ورود فناوری اطلاعات به کتابخانه اشاره می‌کند (ص ۴۶). وی می‌نویسد که استفاده از استانداردها می‌تواند نشان‌دهنده رویکرد علمی و معیارگری کتابداری در فرایندها و خدمات آن باشد. از این‌رو، کتابداران در حرفه‌های شاغل هستند که فعالیت‌های آن ضابطه‌مند (استانداردشده) و قابل فهم جهانی است.

ه) کتابداری در خدمت پژوهش و توسعه علم. در تصدیق این بعد، فتاحی با ظرافتی درخور، انگاره خود را چنین می‌نگارد: «اگر استدلال کنیم که همه علوم در خدمت توسعه جامعه‌اند، در این صورت، همه آنها ارزش اجتماعی دارند. در این راستا، کتابداری و اطلاع‌رسانی یک ویژگی خاص دارد که ارزشمندی آن را مضاعف می‌کند: خدمت به علمی که خود در خدمت جامعه‌اند. حرفه کتابداری یک حرفه مادر به شمار می‌رود» (ص ۴۶).

و) کتابداری و اطلاع‌رسانی در خدمت جامعه‌شناسی علم و علم‌سنجی. کتابداری در برخی از زمینه‌ها به آشکارسازی جایگاه سایر علوم و

برنامه‌های گوناگون کتابخانه‌ها و واکنش کتابداران نسبت به رخدادهای اجتماع، نشان‌دهنده اجتماعی‌بودن حرفه کتابداری است

**کتاب ارزش‌ها و
جذایب‌های کتابداری
و اطلاع‌رسانی این
شایستگی و قابلیت
را دارد که در عرصه
بین‌المللی نیز منتشر
شود**

سواد اطلاعاتی و حتی آشناسازی کاربران با مباحث اخلاقی عصر دیجیتال، در دسترس‌پذیرسازی بیشتر اطلاعات نقش اساسی داشته باشند» (اسفندیاری مقدم، ۱۳۸۶، ص ۱۳۲).

رکن پنجم: آموزش جامعه (کاربران). در بیانیه اجلاس جهانی سران جامعه اطلاعاتی^{۲۰} (دسامبر ۲۰۰۳ و نوامبر ۲۰۰۵) تصریح شده است که باید موانع دسترسی برابر به اطلاعات برای فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و علمی با استفاده از فناوری‌های نوین کاهش یابد. در واقع، تحقق آرمان‌هایی مثل جامعه دانش‌مینا^{۲۱}، توسعه پایدار و نظایر آنها بستگی معناداری به تأمین مناسب و عادلانه فناوری اطلاعات و ارتباطات دارد که به دنبال آن، انتظار می‌رود زیرساخت و ایفای دسترسی شهروندان به اطلاعات فراهم شود. بر این اساس، هرگاه زیرساخت فناوری اطلاعات و ارتباطات به‌طور نسبی مهیا شده باشد، کتابداران، با به‌رسمیت شناختن حق دسترسی شهروندان به اطلاعات، می‌توانند در افزایش میزان استفاده شهروندان از اطلاعات نقش داشته باشند. فتاحی برای ایفای چنین نقش مهمی به آموزش سواد اطلاعاتی از سوی کتابداران اشاره می‌کند (فتاحی، ۱۳۸۸، ص ۵۶). اهمیت سواد اطلاعاتی تا بدانجاست که از آن به‌عنوان «ضرورت قرن بیست‌ویکم» و «یک اولویت نوظهور جهانی» (اسفندیاری مقدم، ۱۳۸۷) نام می‌برند. بنابراین، جایگاه ممتاز کتابداران در تحقق استانداردها و رهنمودهای ملی و جهانی سواد اطلاعاتی، آشکار و ارزشمند است.

رکن ششم: مدیریت. مؤلف ضمن اشاره به اینکه مدیریت درست، کلید موفقیت در همه عرصه‌ها از جمله کتابداری و اطلاع‌رسانی است، خاطرنشان می‌شود که اکنون، موضوع مدیریت، یکی از گرایش‌های تخصصی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی است. وی می‌نویسد که «حرفه کتابداری توانسته است از دانش و نظریه‌های مطرح در حوزه مدیریت، به‌خوبی استفاده کند. از جمله زمینه‌های مورد توجه کتابداری و اطلاع‌رسانی در حوزه مدیریت، این مباحث است: مدیریت

شده است. نیز، استفاده از برخی پژوهش‌های مربوط به «مطالعات استفاده‌سنجی و استفاده‌کنندگان»^{۲۲} در حوزه کتابداری، وجود و اهمیت رکن نخست را تقویت می‌کند.

رکن دوم: مجموعه‌سازی (گزینش و فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی). از سویی، به انتخاب منابع اطلاعاتی گوناگون برای اقشار گوناگون جامعه در سایه رکن نخست (مخاطب‌شناسی) از سوی کتابداران اشاره می‌شود، و از سوی دیگر، غنای نظریه‌پردازی و اصول مترقی در مجموعه‌سازی به‌عنوان کانون ارزش‌های حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی بررسی می‌شود.

رکن سوم: سازمان‌دهی (فهرست‌نویسی، رده‌بندی، چکیده‌نویسی، نمایه‌سازی). حرفه کتابداری، با توجه به سروکار داشتن با منابع دانش، توانسته است شیوه‌های مناسبی برای سازمان‌دهی این منابع ابداع کند و بدین ترتیب، بر ارزشمندی دانش بشری بیفزاید. حتی با پیدایش روزافزون منابع الکترونیکی و دیجیتال، حرفه کتابداری در حوزه سازمان‌دهی رو به افول ننهاده، بلکه بسیار توسعه یافته و تخصصی شده است (فتاحی، ۱۳۸۸، ص ۵۳).

رکن چهارم: ارائه خدمت و دانش‌گستری. در مقایسه با گذشته، خدمات کتابخانه‌ها کاملاً تخصصی شده است. از این‌رو، در چند دهه گذشته، خدمات تخصصی از قبیل خدمات مرجع و پاسخ‌گویی به مراجعان، خدمات آگاهی‌رسانی جاری، خدمات اشاعه گزینشی اطلاعات، خدمات تحویل مدرک، خدمات مشاوره اطلاعاتی و پژوهشی جزء فعالیت‌های روزمره کتابداران قرار گرفته است (فتاحی، ۱۳۸۸، ص ۵۴). در تأیید نقش دانش‌گستری شاغلان کتابداری، اسفندیاری مقدم چنین می‌گوید: «کتابداران می‌توانند با ارائه خدمات مرجع، مجموعه‌سازی، امانت بین کتابخانه‌ای، اشاعه گزینشی اطلاعات، خدمات آگاهی‌رسانی جاری، یادگیری مادام‌العمر، راه‌اندازی کتابخانه‌های دیجیتال و همچنین، برنامه‌های آموزشی استفاده مؤثر از منابع مرجع و ابزارهای جست‌وجوی وب، آموزش

که نادیده انگاشته شوند، اصول اخلاقی حرفه‌ای می‌تواند به‌عنوان یک راهنمای تصمیم‌گیری و تلنگری برای وجدان شخص باشد (رابین، ۱۳۸۳، ص ۳۵۳). فتاحی وجود چنین اصولی را در حرفه کتابداری، ارزش دانسته و محتوای این اصول اخلاقی را مبین دیدگاه مترقیانه کتابداران نسبت به جامعه و خدمات بی‌شائبه به افراد می‌داند (ص ۶۷). در این فصل، برای نمونه، گریزی به منشور اخلاقی انجمن کتابداران آمریکا زده می‌شود، و در نهایت، رضایت شغلی کتابداران و ارتباط آن با تلقی ارزشمندی حرفه از دیدگاه شاغلان کتابداری مورد بحث قرار می‌گیرد.

نگاهی به ارزش‌های هریک از انواع کتابخانه

با تأکید بر اینکه هریک از انواع کتابخانه‌ها نقش ارزشمندی در ارائه خدمت به جامعه دارد، مؤلف معتقد است که برای فهم بهتر فلسفه وجودی انواع کتابخانه، اشاره به ارزش‌های آنها سودمند به نظر می‌رسد. به همین دلیل، ارزش‌های کتابخانه‌های عمومی، دانشگاهی، و آموزشگاهی ذکر می‌شوند. همچنین برای پشتیبانی از ارزش‌های مطرح‌شده، به نتایج برخی از پژوهش‌های مرتبط اشاره شده است. فتاحی در پایان این فصل، یادآور می‌شود که «بدون تردید، این ارزش‌ها فقط مربوط به زمان حاضر نیست، بلکه تا زمانی که جامعه انسانی برای فعالیت‌های متنوع خود و در جهت رسیدن به توسعه، نیازمند اطلاعات و دانش است، کتاب و کتابخانه و کتابداری نیز ارزش خواهند داشت» (ص ۷۷).

سخن پایانی

مؤلف در فصل پایانی این کتاب، با طرح پرسش «راه کدام است و چه باید کرد؟» اتحاد کتابداران، ترویج ارزش‌ها، استفاده از فرصت‌های موجود، پویایی کتابداران و انعطاف‌پذیری راهکارهای عملی درخشش بیش از پیش حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی قلمداد می‌کند. وی افزون بر آن، تداوم پویایی حرفه کتابداری را در قوانین رانگانانان و نسخه‌های روزآمدشده آن همچون قوانین مایکل گورمن^{۳۳} می‌داند. در خاتمه، ضمن اشاره به اینکه «برای موفق شدن در عرصه تحولات، لازم است کتابداران از رویکرد شعارگونه درباره ارزش‌های حرفه خود به رویکردی عملگرایانه و پویا روی آورند و این ارزش‌ها را در فرایند فعالیت‌ها و خدمات خود خلق کنند» (فتاحی، ۱۳۸۸، ص ۸۲)، جمع‌بندی و فشرده ارزش‌ها و جذابیت‌های مورد اشاره در این کتاب درباره حرفه کتابداری، اینگونه بیان شده است: «کتابداری حرفه‌ای است علمی، فرارشته‌ای، با پیشینه‌ای تاریخی و در عین حال پویا، در خدمت جامعه، ارزشمند و جذاب، زیرا اطلاعات و دانش همه ملت‌ها، همه علوم و همه حرفه‌ها را سامان‌دهی و قابل‌دسترس می‌کند. ماهیت کاری کتابداری، تخصصی و لذت‌بخش است. کتابدار جامعه را می‌شناسد و بر نیازهایش واقف است، دانش را می‌شناسد و بر انواع منابع دانش اشراف دارد. مهم‌ترین رسالتش این است که در خدمت توسعه جامعه است و حرفه‌ای مردمی به‌شمار می‌رود. کتابدار معتقد به آزادی‌های اساسی انسان است، و در مقابل، قائل به تبعیض‌های قومی، طبقه‌ای، و جنسیتی نیست. فلسفه، اصول و قواعد آن جهانی است و همواره از جدیدترین فناوری‌ها برای کارکردهای خود و تحقق رسالت‌های حرفه‌ای بهره می‌گیرد. به همین دلایل، کتابداران از

کارکنان، سبک‌های مدیریت، رهبری و تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، بودجه‌ریزی، مدیریت منابع (مجموعه‌سازی و مجموعه‌گستری)، مدیریت سازمان‌دهی (مثل مدیریت کتاب‌شناختی)، مدیریت اطلاعات، مدیریت دانش، مدیریت نظام‌های اطلاعاتی، و مدیریت فناوری‌های اطلاعاتی» (فتاحی، ۱۳۸۸، ص ۵۷). فتاحی در پایان این فصل، تصریح می‌کند که «توجه به ارکان تخصصی می‌تواند به رشد آگاهی کتابداران در مورد چرایی هر کار و نیز به ارزشمندی پیامدهای این کارکردها کمک کند... نگاه جامعه به حرفه کتابداری به‌منزله یک حرفه تخصصی، توانسته اعتبار و ارزش لازم برای این حرفه را کسب کند. عبارت «کتابدار متخصص»^{۳۴} که در بسیاری از بیانی‌ها و نیز در آگهی‌های استخدام در رسانه‌های عمومی قابل مشاهده است، ارزش وجودی این تخصص را به خوبی می‌نمایاند» (ص ۵۷).

بعد اقتصادی و انتفاعی

در این فصل، زمینه‌های ارزشمندی حرفه کتابداری از دیدگاه اقتصادی، بررسی می‌شود.

الف) اتکای فعالیت‌های اقتصادی بر اطلاعات و دانش. در این قسمت، به اقتصاد دانش‌محور اشاره شده، و بر وابستگی روزافزون اقتصاد به اطلاعات و درحقیقت، جایگاه ویژه حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی در رشد و توسعه اقتصادی جوامع تأکید می‌گردد.

ب) صنعت اطلاعات به‌منزله یک حوزه بزرگ اقتصادی و انتفاعی. در این زمینه، به حضور مؤسسه‌های بین‌المللی کارگزار فروش کتاب، مجله و پایگاه اطلاعاتی، و نیز، ارزش افزوده اطلاعات و نقش کتابداران در افزایش ارزش اطلاعات اشاره می‌شود.

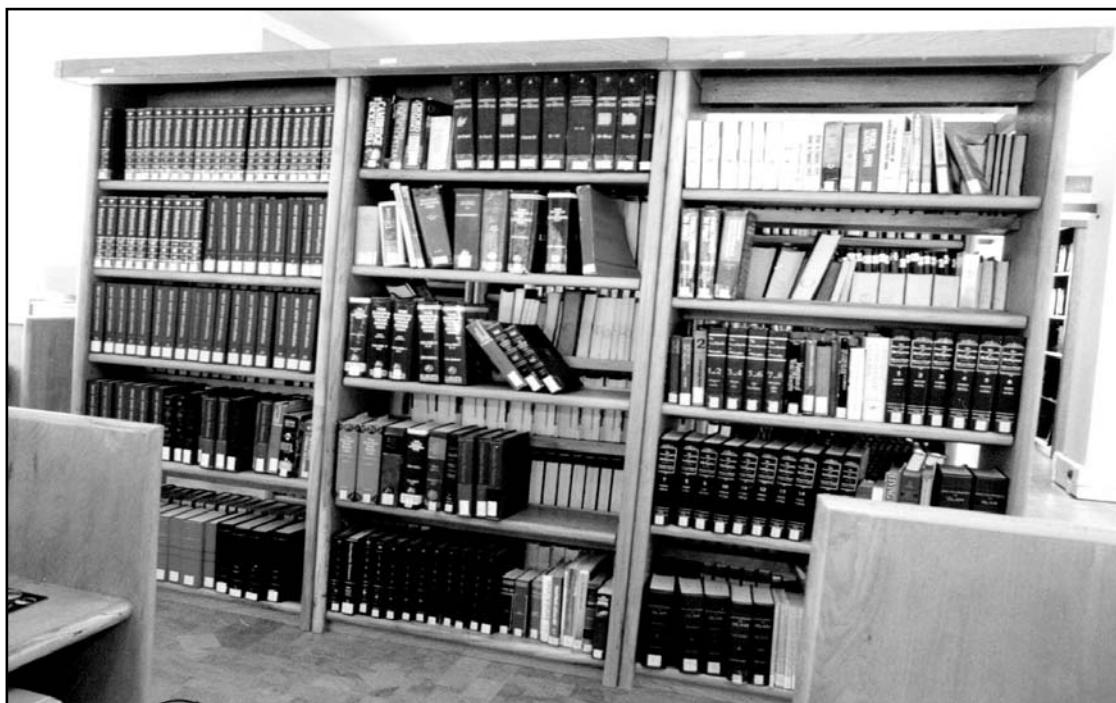
ج) کتابخانه‌ها به‌منزله شاخص توسعه. با توجه به احتساب مقوله‌هایی مثل کتاب و کتابخانه در آمارنامه‌ها و اطلاعات سازمان‌های جهانی به‌عنوان شاخص‌های توسعه، فتاحی در این بخش، رابطه مستقیمی میان توسعه کتابخانه‌ها و توسعه اقتصادی قائل است.

د) خدمات کتابخانه با نگاه غیرانتفاعی و غیرتجاری. کتابداران بدون چشم‌داشت مادی و بدون تبعیض میان غنی و فقیر به آنها خدمت می‌کنند. در عین حال، به رشد فکری جامعه، تضمین سلامت درازمدت اقتصاد جامعه، و تقویت نیروهای انسانی کمک می‌کنند.

بعد اخلاقی و روانی

یکی از عواملی که نقش حیاتی در شایستگی و بایستگی حرفه‌ها دارد، اخلاق حرفه‌ای است. رابین، چهار دلیل عمده «اهمیت اصول اخلاقی»، در کتابداری و اطلاع‌رسانی را ذکر کرده که عبارتند از: ۱. اصول اخلاقی، ارزش‌های زیربنایی حرفه را نمایندگی می‌کنند؛ ۲. برای آموزش ارزش‌های زیربنایی حرفه به کتابداران جدید مفید هستند؛ ۳. خواندن و بازخوانی آنها و گوش دادن به مباحث حرفه‌ای دیگر و به‌کارگیری مواد قانونی یک اصل اخلاقی، شبیه‌سازی ارزش‌های مهم حرفه‌ای را ارتقا می‌بخشد و ۴. هنگامی که مسائل اخلاقی پیچیده‌ای رخ می‌دهند و ملاحظات اخلاقی مهم ممکن است

حرفه و شاغلان کتابداری را نشان دهد، خالی از فایده نخواهد بود. در فصل «نگاهی به ارزش‌های هریک از انواع کتابخانه‌ها»، ارزش‌های کتابخانه‌های ملی و تخصصی، و همچنین، کتابخانه‌های نوین از جمله کتابخانه‌های دیجیتال مغفول مانده است. از طرفی، اگر بخواهیم با رویکرد «خوب، بد، زشت» به حرفه کتابداری نگاهی داشته باشیم، این کتاب، صرفاً با دید «خوب، خوب، خوب»، بدان نگریسته است. بنابراین، شاید اشاره به برخی از تهدیدها، کاستی‌ها، و تلنگرها برای پیاده‌سازی هر چه بیشتر ارزش‌ها و جذابیت‌های کثیر حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، افق واقعی‌تر و عینی‌تری را برای جامعه کتابداری، به‌ویژه برای دانشجویان و شاغلان دارای ابهام درباره آینده این حرفه ترسیم کند. ناگفته نماند که این مهم تا اندازه‌ای در فصل پایانی کتاب، با طرح پرسش «راه کدام است و چه باید کرد؟» و پاسخ «اتحاد کتابداران، ترویج ارزش‌ها، استفاده از فرصت‌های موجود، پویایی کتابداران و انعطاف‌پذیری» به‌عنوان راهکارهای عملی درخشش بیش از پیش حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی خاطر نشان شده است.

پایان سخن

بی‌شک، تألیف و انتشار چنین اثر کم‌حجم اما پرمغزی، امید هر کتابدار نوپایی را پررنگ‌تر، اندیشه هر کتابدار نواندیشی را خلاق‌تر، قلب هر کتابدار خدمت‌گرای را طپنده‌تر، قلم هر کتابدار نویسنده‌ای را آفریننده‌تر، و قدم هر کتابدار رهرویی را مصمم‌تر خواهد کرد. به‌مدد انتشار این کتاب، گام محکم و بلند دیگری برای استحکام‌بخشی به پایه‌های نظری رشته کتابداری برداشته شده است. در پایان، ضمن تحسین خالق این اثر که به‌نوعی، باب تازه‌ای را برای اجرای پژوهش‌های بیشتر گشوده‌اند و نظریه‌پردازی‌های درون‌زاد را در رشته و حرفه^{۳۴} زمینه‌سازی کرده‌اند، به آحاد جامعه کتابداری، به‌ویژه جوان‌ترها پیشنهاد می‌شود که مطالعه عمیق و فکورانه این کتاب را در الویت‌های مطالعاتی خود بگنجانند.

اثر بخش بودن نقش خود در سعادت جامعه خرسندند» (همان، ص ۸۳).

محدود اشکالات نگارشی

در صفحه ۵۵، برابر نهاد کتاب‌درمانی، Folksonomy آمده که صحیح آن Bibliotherapy است؛ در صفحه‌های ۵۶ و ۵۷، چینه‌های مختلف سواد اطلاعاتی و مدیریت نظام‌های اطلاعاتی نیازمند اصلاح در چاپ بعدی هستند؛ در صفحه ۵۶، پریخ (۱۳۸۶) ذکر شده، در حالی که در فهرست پایانی منابع مشاهده نمی‌شود؛ در صفحه ۶۸ تاریخ انتشار اثر انجمن قم ۱۳۸۸ قید شده، اما در فهرست منابع پایانی ۱۳۸۶ ذکر شده است. همچنین، عنوان صحیح این اثر، اخلاق حرفه‌ای کتابداران و اطلاع‌رسانان می‌باشد (واژه حرفه‌ای از قلم افتاده است). در صفحه ۷۴، معادل لاتین فیث و وارنر با آنچه در فهرست منابع پایانی آمده، متفاوت است. از طرفی، استفاده از شیوه غیریک‌دست در چگونگی آوردن نام نویسندگان در فهرست منابع پایانی، قابل تأمل است. برخی از نام‌ها به‌اختصار و برخی دیگر، به‌طور کامل آورده شده است (ص ۹۱ - ۹۳). در مجموع، شیوه استاندارد منابع پایانی به‌ویژه منابع لاتین نیازمند ویرایش و یک‌دست‌سازی ساختاری و ظاهری می‌باشد.

ملاحظات محتوایی

به‌باور نگارنده این سطور، کتاب ارزش‌ها و جذابیت‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی این شایستگی و قابلیت را دارد که در عرصه بین‌المللی نیز منتشر شود. در عین حال، مطالعه بیشتر و پرداختن عمیق‌تر و نه صرفاً گذرا و اشاره‌ای به برخی مفاهیم مطرح‌شده، در انتشار بعدی آن ضروری به‌نظر می‌رسد. نیز، فصل‌بندی مشخص مباحث کتاب (یعنی فصل اول، فصل دوم، و...) و طراحی یک جدول یا نمودار که یکجا، ارزش‌ها و جذابیت‌های مورد اشاره در اثر و حتی، کارکردهای

خدمات، ۴. حمایت از دسترسی آزاد به دانش، و ۵. حفظ حرمت گذشته و خلق آینده.

۳۴. رها دوست، ف. (۱۳۸۵)، «فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی»، *دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی* (ج ۲، س - ی)، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

مآخذ:

۱. اسفندیاری مقدم، ع.ر. (۱۳۸۶). «پرکردن شکاف دیجیتال: تأملی بر نقش کتابداران در هزاره سوم»، *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ج ۱۰، ش ۴. صص. ۱۴۴-۱۲۹.

۲. اسفندیاری مقدم، ع.ر. (۱۳۸۷)، «روابط عمومی در پرتو جامعه اطلاعاتی: برخی مباحث و ملاحظات»، سخنرانی ارائه شده در هشتمین همایش مدیران روابط عمومی ادارات، سازمانها و نهادهای استان همدان، ۲۱ آبان، همدان.

۳. دارلیمپل، پ. د. «تأثیر انفورماتیک پزشکی بر کتابداری»، ترجمه و تلخیص: فاطمه عبدی و فاطمه مهدی‌فر، قابل دسترسی در:

<http://www.agrisis.org/pajoooheshnameh/paper.asp?abstract=41>

۴. رها دوست، ف. (۱۳۸۶). *فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، تهران: نشر کتابدار.

۵. رها دوست، ف. (۱۳۸۵). «فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی»، *دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی* (ج ۲، س - ی)، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

۶. ریچارد ای. رابین. (۱۳۸۳). *مبانی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ترجمه: مهدی خادمیان، مشهد: انتشارات کتابخانه رایانه‌ای، ص ۳۷۶؛ نقل شده در انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران (شاخه قم). (۱۳۸۶)، *اخلاق حرفه‌ای کتابداران و اطلاع‌رسانان*، تهران: نشر کتابدار.

۷. سخنرانی محمدحسین دینانی، ارائه شده در «گردهمایی دانشجویان جدید ورود رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های فردوسی، پیام نور، امام رضا (ع)، آزاد و غیرانتفاعی مشهد».

۸. گورمن، م. (۱۳۸۷)، «ارزش و ارزش‌های کتابخانه: سخنرانی ارائه شده در جشن کتابخانه‌ها»، ترجمه: ناهید انتظاریان، *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ج ۱۱، ش ۲. صص. ۲۴۴-۲۲۵.

9. Alkan, N. (2008), "The Importance and Influence of Philosophical Thinking for Librarians", *Library Philosophy and Practice* (September)

10. Butler, P. (1933). *An introduction to library science*, Chicago: University of Chicago Press.

11. Heidegger, M. (1977). *The question concerning technology*, W. Lovitt, trans. New York: Harper and Row. 1977.

12. Gorman, M. (2002), "The value and values of libraries: A talk given at the celebration of libraries", September 20.

13. Passmore, J. (1967), *Philosophy*, in Edwards, P. (Ed.) *Encyclopedia of philosophy*, Vol. 6, pp. 216-26. New York: The Macmillan Company and the Free Press.

14. Shera, J.H. (1971). "On the importance of theory", in the *complete librarian and other essays*, pp.151-3. Cleveland: Case Western Reserve University Press.

1. ali.isfandiyari@gmail.com

2. Library and Information Science: Values and attractions

3. Memory of mankind

4. Social force

5. Alkan

6. Shera

7. Cakin

8. Alkan

۹. البته در حال حاضر جای خوشحالی است که دست کم، اثری با همین عنوان از سوی خانم رها دوست تألیف و منتشر شده است (رها دوست، ۱۳۸۶).

10. Bob Dylan

11. Gorman

۱۲. گورمن از ارزش‌های کتابداری به عنوان ارزش‌های پایدار ما (Our enduring values) یاد می‌کند.

13. It is crucial for the librarians to know what they do not know.

۱۴. شما امروز تنها نیستید.

۱۵. به زعم مارتین هایدگر (۱۹۷۷)، فناوری، بی‌رحمانه و بی‌امان، بر ما می‌تازد و به تازگی، فناوری اطلاعات، به عنوان یکی از شناخته شده‌ترین جلوه‌های فناوری، چگونگی تبادل و اشاعه اطلاعات، چگونگی تعامل افراد، سازمان‌ها و حتی دولت‌ها با یکدیگر، و اساساً راه و رسم زندگی بشر را دست‌خوش دگرگونی و رویارو با یک پارادایم جدید ساخته است.

16. Win-win

17. Philosophy

18. Passmore

19. Universe as a whole

20. Cevizci

21. Philosophical Thinking (PT)

22. Butler

۲۳. ۱. کتاب‌ها برای استفاده‌اند، ۲. هر خواننده‌ای، کتابش، ۳. هر کتابی، خواننده‌اش، ۴. صرفه‌جویی در وقت خواننده، و ۵. کتابخانه، موجود زنده در حال رشد و نمو است.

24. Library Science; Information Science; or Library and Information Sciences

25. Institute for Scientific Information (ISI)

26. Bibliometrics

27. Citation analysis

28. Scientometrics

29. Use and user studies

30. World Summit on the Information Society

31. Knowledge-based society

32. Professional librarian

۳۳. ۱. کتابخانه‌ها به انسانیت خدمت می‌کنند، ۲. احترام به همه اشکال انتقال دانش، ۳. استفاده از فناوری هوشمند برای تقویت